

Список літератури: 1. Голос України. 4 лютого 1997. 2. Експрес-інформація про стан злочинності на території України за 12 місяців 2000 року. МВС України. Управління оперативної інформації. К., 2001. 3. Наказ Генерального Прокурора України № 21. Генеральна прокуратура України. Київ, 1995. 4. Трофимов О.В. К вопросу о понятии и сущности раскрытия преступления // Проблемы предварительного следствия. Волгоград, 1987. 5. Бірково Г.М. Розкриття злочинів як завдання оперативно-розшукової діяльності кримінального розшуку // Вісник Університету внутрішніх справ. Харків, 1998. Випуск 3-4. 6. Голос України. 10 січня 2001 року. 7. Вісник Верховного Суду України. 2001. №4. 8. Законодавство України про державну службу. Харків. Асоціація юристів «Justo titulo», 1997.

Надійшла до редакції 11.01.02

В.Є. Духов

ЕКОНОМІЧНА НЕБЕЗПЕКА ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

У діяльності кожного суб'єкта економічних відносин позитивні досягнення супроводжуються втратами, а розвиток визначається активним співвідношенням перших до останніх. Втрати сприймаються як наслідок прояву небезпеки, джерелом якої є різноманітні чинники об'єктивного і суб'єктивного характеру.

Кожен суб'єкт господарювання для захисту об'єкта власної діяльності (будь-якої економічної системи і підсистеми – домогосподарства, фірми, галузі, регіону, держави) застосовує різноманітні засоби: політичні, власне економічні, правові, технічні, технологічні, інформаційні, моральні та інші. Оскільки правові засоби займають провідне місце в системі захисту, є необхідність ще раз звернути увагу на очевидну залежність між економічною небезпекою та економічними правопорушеннями, що тягне за собою і правову відповідальність.

Економічна небезпека є конкретною і реальною формою розвитку загрози [Див.: 1, с.10]. Остання виступає як вихідний, початковий ступінь, генетична основа розвитку небезпеки. Загроза з точки зору можливих економічних втрат не має суттєвого значення, оскільки вона характеризує можливість нанесення матеріальної, або іншої шкоди суб'єкту господарювання.

Загроза може бути наслідком функціонування природних або антропогенних факторів. Серед перших вона не має цілеспрямованого характеру, тоді як серед останніх більшість загроз є наслідком умислу. Якщо загроза виголошена, або розробляється одним суб'єктом господарювання відносно іншого, вона має форму моделі можливої небезпеки для останнього.

Економічна загроза – це потенційна можливість нанесення шкоди суб'єктам господарювання з боку окремих чинників, що впливають на передумови їх економічної діяльності. Наприклад, загроза інфляції наслідок падіння купівельної спроможності грошової одиниці на 0,0001% в Україні ніхто не сприймає як поважну економічну втрату, оскільки у 1992-1995рр. ми жили і діяли в умовах знецінення грошової одиниці на тисячі відсотків.

Загроза інфляції для економічної системи держави переростає в небезпеку, коли вона з повзучої перетворюється в помірковану. Небезпека

останньої вже пов'язана з втратою суб'єктами економічної діяльності стратегічної перспективи. Коли інфляція становиться галодуючою, то рівень її розвитку в 20% обмежує інтерес до інвестицій в виробничу сферу, а перевищення 30-відсоткового бар'єру спонукає підприємця займатися торгівлею, а не виробництвом.

Таким чином, на наведеному прикладі можна відслідкувати процес розвитку економічної небезпеки. Перед усім, *економічна небезпека – це конкретна і безпосередня форма прояву загрози, розвиток якої має ймовірну математичну інтерпретацію*. На відміну від загрози, небезпека має такі ознаки реального втілення моделі першої як формування передумов її здійснення, або безпосередній вплив небезпеки в конкретній формі.

В розвитку економічної небезпеки варто визначити два основних етапи з точки зору безпеки: *допороговий і післяпороговий*. Перший характеризується тим, що виявлення небезпеки тягне за собою втрати, що не руйнують економічну систему і можуть поновлюватися. Отже, *ознакою допорогової економічної небезпеки є ймовірні втрати, що не руйнують економічну систему, або підсистему*. *Зовнішнім проявом допорогової економічної небезпеки є ймовірність поновлюваних втрат*. У розглянутому вище прикладі – це поміркована інфляція, внаслідок якої втрачається довгострокова економічна орієнтація суб'єктів економічної діяльності.

Коли небезпека викликає втрати, що руйнують економічну систему, або підсистему, чи роблять неможливим реалізацію місії системи, це означає новий ступінь її розвитку. Якщо в нашому умовному прикладі рівень розвитку інфляції викликає згорання інвестиційного процесу в виробничій сфері, це руйнує відтворювальний процес економічної системи; але ще в більшій мірі система руйнується внаслідок переорієнтації підприємництва з виробничої на торгову сферу. Це означає післяпороговий розвиток небезпеки (наприклад, інфляції в наведеному вище прикладі¹). Таким чином, *післяпорогова економічна небезпека характеризується втратами, що руйнують економічну систему або підсистему, роблять неможливим здійснення її функцій*. Наслідком післяпорогової небезпеки є руйнування структури економічної системи та унеможливлення виконання нею власної і суспільної місії. *Зовнішнім проявом післяпорогової небезпеки може бути втрата, що не поновлюється*.

Загальна схема розвитку загрози і небезпеки для суб'єкта економічної діяльності має такий вигляд:

¹ При небезпесі 10-відсоткової інфляції влада повинна приймати антиінфляційні програми. В Україні, на жаль, все навпаки. В бюджетах 1998-2000рр. у законодавчому порядку закладалась інфляція на рівні 18-20 відсотків.

Розмежування цих ступенів і форм розвитку загрози і небезпеки має безпосереднє практичне значення для здійснення безпеки суб'єктів господарювання, оскільки **принципи функціонування системи безпеки потребують формування і застосування моделей захисту, адекватних формі та етапу розвитку небезпеки.** На першому етапі розвитку (загрози) формується передумова, моделі і системи захисту, на другому і третьому етапах (небезпеки) ці моделі реально використовуються для нейтралізації джерел і наслідків небезпеки.

У зв'язку з визначенням двох ступенів розвитку небезпеки варто підкреслити, що її допорогові і післяпорогові показники не можуть бути однакові для різних суб'єктів господарювання. Наприклад, якщо конкурент в будь-який спосіб знищує торговельний кіоск супермаркету, з точки зору прояву небезпеки для малого підприємства, що втратив джерело доходів, це є післяпорогова небезпека. Але для великої виробничо-торгівельної фірми, яка має сотні подібних кіосків, це вияв допорогової небезпеки. Ця особливість повинна враховуватись в процесі визначення як пронопурушень, так і форм відповідальності за їх здійснення.

Не менш важливим визначення окремих форм небезпеки є і для розуміння сутності економічних правопорушень. Якщо економічні відносини можуть бути упорядковані і стабілізовані завдяки правовим нормам, то небезпека, джерелом якої є соціальні чинники, набуває форми економічного правопорушення. Таким чином, будь-яке відхилення в економічній діяльності однієї (фізичної або юридичної) особи від норм господарчого права є економічним правопорушенням і обертається збитками для іншого суб'єкта господарювання. Отже, **економічне правопорушення – це форма прояву економічної небезпеки, яка виявляється як порушення господарчого права і обертається втратами для суб'єктів економічної діяльності.**

У науковій літературі економічні правопорушення розглядаються як економічні злочини [2, с.8; 3, с.12-17]. При цьому не можна не звернути увагу на те, що в законодавчих актах і дослідженнях є різноманітні їх класифікації: за способом здійснення, за ознаками наслідків, за ступенем тяжкості [4, с.28], за сферами економічних відносин, господарювання, виробництва та ін [5]. В той же час у Кримінальному кодексі і деяких наукових дослідженнях економічних злочинів нема дефініції цієї категорії*. Навіть, коли даються визначення економічних злочинів, вони обмежуються тільки правопорушеннями проти власності та порядку господарської діяльності [4, с.42] і не враховують широке коло інших злочинних дій в сфері економіки. Адже не всі економічні правопорушення мають характер злочину, є і провина.

На жаль, сьогодні немає переконливого розмежування економічних правопорушень на провинні і злочинні. Якщо йдеться про загальне визначення провинні і злочину, то згідно зі ст.9 Кодексу про адміністративні правопорушення до останніх відносяться правопорушення, що не тягнуть за собою кримінальної відповідальності [6, с.9], а злочинном є суспільно

* У дуже ґрунтовному дослідженні економічних злочинів професора Матусовського Г.А. в спеціальному розділі «Сущность и понятие экономического преступления» нема дефініції цього явища.

небезпечне вливе діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [5, с.11].

Економічні правопорушення, в т.ч. провини і злочини, навіть з етимологічної точки зору мають подвійну природу: економічну і правову. Але в наукових дослідженнях цих категорій просто ігноруються висновки економічної науки [3, с.12, 26; 4, с.32-42].

З точки зору внутрішнього змісту і наслідків втрат для суб'єкта господарювання критерієм економічної провини та економічного злочину може послугувати, передусім, допорогові і післяпорогові ступені економічної небезпеки скоєного правопорушення.

Економічною ознакою економічного злочину є нанесення суб'єкту господарювання втрат, що руйнують його статус і стан, або позбавляють його можливості реалізувати економічну місію (статутні цілі). Наслідком економічного злочину для суб'єкта господарювання є втрати і збитки, що не поповнюються, або створення умов, що роблять неможливою реалізацією місії^{**}. Таким чином, основою економічного злочину є виявлення післяпорогової небезпеки.

Економічною ознакою економічної провини можуть бути всілякі дії відносно суб'єкта господарювання, які спричиняють часткові втрати і збитки, що не руйнують його статус і стан, не перешкоджають реалізації економічної місії. Тобто втрати і збитки, що є наслідком економічної провини, поновлюються, а її основою є прояв допорогової економічної небезпеки.

У класифікації економічних правопорушень також варто враховувати економічну основу. Нею може бути тільки визначення головних елементів, що складають і визначають сутність та природу кожної економічної системи, або підсистеми. Це перед усім, власність, як ядро системи економічних відносин; економічна діяльність, як функціональна реалізація сутності системи і, врешті-решт, менеджмент економічної системою. Це дає можливість визначити сфери та особливості економічних правопорушень з точки зору: здійснення права на умови діяльності (власність); здійснення самої економічної діяльності; управління цією діяльністю.

Список літератури: 1. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. М. 1997. 2. Верин В.П. Преступления в сфере экономики. М., 1999. 3. Матусовский Г.А. Экономические преступления. Криминалистический анализ. Х., 1999. 4. Стрельнов С.Л. Экономические злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти: Навчальний посібник. Одеса, 2000. 5. Кримінальний кодекс України. Х., 2001. 6. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Х.: Lica Soft. CD-R.

Надійшло до редакції 10.01.02

^{**} Ми не ставимо перед собою завдання формулювання наукових дефініцій економічного злочину і економічної провини, а тільки підкреслимо, яке важливе практичне значення вони мають з точки зору економічної безпеки.